

Ntucha Nsiri Nweta Ekele Dị Iche Iche N'Igbo

Linus Ositadimma Okereke

*Ngalaba Lingwistiks Na Amụmamụ Mgbasa Ozi/Igbo
Mahadum Abia Steti, Uturu.*

Ụmị

Ndị Igbo dị ka agburu puru iche nwere usoro puru ha si eziputa ihunanya, nnabata na ezi mmekọrịta dị n'etiti ha na ibe ha. Ha na-eme nke a site n'ikele ekele. Ekele bụ otu n'ime omenala ndị nke metụtara ma ewu ma okuko. O bụ nke a mere nchọcha a jiri chọọ itucha nsirinweta ekele dị iche iche n'Igbo. Nchọcha bụ nchọcha omebendị nke e ji nleta nsonye na igba ajuju onu nweta njantuleya. A gbasoro usoro nkwasị wee hazie ihe a chọputara. Nchọputa nchọcha a gosiri na ụdị ekele e nwegasiri n'Igbo gbadoro ukwu n'ụdị ahiriokwu e nwegasiri n'utoasusu Igbo nke gunyere ahirinkpurukwu, ahirincho, ahiriajuju, na ahirinkwusara d.g. Nchọcha ga-enyere ndi na-amabughi ụdị ekele dị iche iche nakwa ụdị ahiriokwu e si nweta ha aka imata nke a. O tukwara aro ka ndi ochocha ndi ozọ mekwuo nchocha n'ihe ndi ozọ gbasara ekele n'Igbo.

Okpurukpu Okwu: Ekele, Omenala, Ewumewu, Igbo na Nsiri nweta.

1. Mkpelite

Ekele bụ otu n'ime ihe ndi Igbo ejighi egwu egwu. O bụ ya na-eme ka ezi mmekọrịta dị n'etiti mmadu na ibe ya. O dighi ihe o bula ndi Igbo na-eme ma ha ebughi uzọ kelerita onwe ha. Mana ka o di ugbo a, otutu umu Igbo anaghizikwa ahuta ekele di ka ihe di mkpa. Ekele di iche iche a na-ekele n'Igbo sitere n'udi ahiriokwu e nwegasiri n'utoasusu Igbo. Ekele di nnukwu mkpa na ndu ndi Igbo. Osuagwu (1987) kwuru na o bu ihe na-egosi nsopuru na njirimara mmadu n'ihia na o na-eme ka a mata ebe mmadu si na olu mba ya. Ekele di iche n'onwe ya. Ndi iche a nwere ike buru udi ekele n'onwe ya n'ihia na n'ebe di iche iche, e nwegasiri udi ekele di iche iche. Nke o bula nwere oru o na-arụ. E nwere ekele nke na-egosi nsopuru, nwee nke na-egosi ihunanya, obioma nakwa ihe ndi ozọ digasi iche iche. Agburu di iche iche nwekwara otu ha si ekele ekele. Iji maa atu, ndi Yoruba na-ehulata n'ala mgbe ha na-ekele onye toro ha; ndi Fulani na-edosa otu ikpere n'ala ma o bukwanu hulata ala mgbe ha chorọ ikele onye toro ha. Ihe ndi a na-egosi na asusu na omenala na-abiakọ onu n'ekele. E nwere udi ekele e nwere ike nabata n'otu ebe mana a gaghị anabata ya n'ebe ozọ. Iji ma atu, n'ala Bekee, onye o bula nwere ike bu mmadu n'uzo juo ya, "kedu ka i mere?" Onye ahụ ejiri obi oma zagbachị ya n'agbanyeghi na o bu nwata siri otu ahụ kelee ya. Mana n'ala Igbo, o buru na nwata ahụ okenye n'uzo juo ya, "kedu ka i mere?" okenye ahụ ga-agbaru ihu; o gaghikwa azagbachị udi ekele ahụ. O ga-ahuta nwata ahụ dika nwata na-enwetaghị ezigbo ozuzu n'ezia na ulọ ya n'ihia na udi ekele ahụ bu ihe kwesiri idi n'etiti ogbo na ogbo ma o bukwanu eny na enyi.

Ekele nwere iwu na-achị ya nke bu onye kwesiri ibu uzọ kelee ibe ya. N'ala Igbo, o bu nwata na-ebu uzọ ekele okenye iji gosi nsopuru na nkwanye ugwu. Iwu ekele gunyekwara na o buru mmadu gaa na be onye ozọ, o ga-ebu uzọ kelee onye o gara na be ya. Nke a bu iji gosi ezi mmekọrịta n'etiti mmadu na ibe nke ga-emekwa ka nkata ha buru nke toro ato. Ekele na-enwe ntọala n'ihia na e nwere ebe di iche iche a na-ekele ekele, nwe oge di iche iche na ekele a na-ekele na nke o bula. Ekele a na-ekele n'ututu abughi nke a na-ekele n'ehihie ma o bu n'abalị. Nke a na-

ekele onye na-eme njem abughị nke a na-ekele onye na-alọta njem. Nke a na-ekele onye na-arụ ọrụ abughị nke a na-ekele onye ọrịa ma ọ bụkwanụ onye mmadụ nwularịrị .

Ekele bụ ihe izizi ndị mmadụ na-eme ma na-eziputakwa mgbe ha zutere onwe ha n'agbanyeghi ebe ha hụrụ onwe ha (Udeagha, 2020).Ekele bụ igodo na-akpope obi mmadụ tumadi onye e kelere, mee ka o nwee mmasị ige ntị n'ihe ọzọ onye kelere ya ekele na-achọ ikwu.Ọ bụ ihe mere ndị Igbo ji ekwu okwu si ekele ekele, ihu asa. N'ihi nke a, ekele bụ ihe mbụ onye ọ bụla na-achọ imuta. Ọ bụrụ na mmadụ gaa obodo ọzọ, ọ ga-ebu ụzọ gbaa mbọ mụta ka obodo ahụ si ekele ekele. Nke a ga-enyere ya aka isonye nke ọma n'ihe ọ bụla a na-eme n'obodo ahụ. Ọ bụ mkpa ekele dị kpata Ụmụaka na ndị na-enweghi ike isụ asụsụ Igbo nke ọma ji agba mbọ imuta ụfọdụ ekele na azịza ha. Ha na-esikwa n'ekele mụtawazie ka e si akpọputa mkpuruokwu ndị ọzọ n'asụsụ Igbo. Ekele ndị Igbo malitere oge ndụ ha malitere. Ọ na-esitekwa n'otu ọgbọ fere na nke ọzọ. Otụtụ ndị nchọcha edeela banyere ekele n'ụzọ dị iche iche mana enwebeghi nchọcha e dere banyere nsiri nweta ekele n'Igbo ọ bụ nke a mere ọchọcha a jiri chọọ ileba anya na nsirinweta ekele dị iche iche n'Igbo iji kọwaputa ụdị ahiriokwu dị iche iche e siri na ha nwetagasị ekele ndị Igbo. Nchọcha a bụ n'uche ichoputa ụdị ekele dị iche iche e nwegasiri n'Igbo. Mana mbunuche kpomkwem nchọcha a bụ ichoputa ụzọ e siri nweta ekele dị iche iche site n'utoasụsụ Igbona ụdị ahiriokwu dị iche iche e ji emebe ekele n'Igbo.

2. Ntulegharị Agumagu

N'ebe a ka a ga-atulegharị agumagu e derela banyere isiokwu a. Iji mee ka o doo anya ma dịkwa mfe nghọta, anyị ga-ekewa ya ụzọ atọ ndị a: nkọwa ọkpurukpu okwu , ntulegharị atụtụ nakwa ntulegharị nchọcha e merela n'isi okwu .

2.1 Ekele

Okwu ndị anyị kọwara gụnyere ekele, omenala na ewumewu.

Ubesie, (2006) kọwara ekele dị ka ụzọ mmadụ si eji ume ala egosiputa nkwanye ugwu o nwere ebe mmadụ nọ.

Ọ bụ oge nzute ka mmadụ na-ekele ibe ya . Mmadụ na-esite n'ekele gosiputa obi ọma o nwere ebe onye ọzọ nọ .Ọ bụkwa ụzọ mmadụ si eziputa ezi mmekọrịta dị n'etiti ya na onye ọzọ. Ọ bụ nke a mere Nwosu na Lawal(2017) jiri hụta ekele ka ihe na-akpalite mmụọ ezi mmekọrịta n'etiti mmadụ na ibe ya ma e mee ya n'ụzọ dabara adaba. Ekele nwere ike dị n'ụdị ekwumekwu ma ọ bụ n'ụdị mmegharị ahụ n'ụzọ dị iche iche.

Otụtụ otu dị iche iche ma nke nzuzo ma ndị nkịtị nwegasiri ụzọ dị iche iche ha si ekele onwe ha iji gosi ibụ onye otu. Okwu a bụ "ekele" dị omimi karia ka e si ahụta ya n'ihi na ọ bughị naanị mmadụ igosi obi uto n'ihe ọma e mere ya kama o metutara igosi nkwanye ugwu, ihunanya, obi uto na nsopuru n'ebe mmadụ nọ.Iji kwado nke a, Udeagha(2020) kwuru na ekele bụ mmanụ a na-ete ihunanya na mmekọrịta nke na-eme ka ọ ghara inwe mkpobi ukwu . Ekele abughị ihe e ji emezu iwu kama ọ bụ ejewe aghagị na mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Onu na Idoko (2018) kwenyere na ekele bụ nka e ji egosi abum oke ,onodu mmadụ n'obodo nakwa abum okenye n'omenala Igbo n'ihi na ihe ndị a niile ka a na-elebara anya n'oge ekele. A gaghị asị na e nwere ihe dị iche n'ekele na ofufe n'ebe ndị Igbo nọ.

Ewumewu dị iche iche e nwegasiri n'Igbo nwere ntọala ha. Ekele dabara n'ewumewu mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Mana ekele emetughị naanị mmadụ na ibe ya kama o metutakwara

mmekeorita mmekeorita mmadu na Chi ya. O bu nke a mere ndi Igbo, ebe o bula ha hutara onwe ha ji akwanyere CHukwu ugwu site n'ikele ya oge obula. Onye Igbo agaghị eme ihe o bula ma o buru na o bughi uzọ kelee Chi ya na ndi ichie maka ohere, amara na ngozi ha nyere ya. Omumae a putara ihe n'okwu ndi Igbo na-ekwu nke bu "e kelee dike na nke o mere, o mee kari". Mgbe ndi Igbo na-ekele Chi ha, ha nwere ike jiri okwu onu nkiti ma o bukwanyu were ihe di iche dika ewu, aturu, ehi, ji, oji na mmayya. Umaka na-ekelekwu nne na nna ha na ndi toro ha oge o bula ha richara nri iji gosi na ha matara na o bu ndi a ku ihe taraahu ha riri. Ekele abughi ihe e ji egwu egwu n'ala Igbo. Onye o bula bu n'uche na ekele mmadu na o ga-akpalite mmuo ya ime kari. O bu nke a mere ha ji atụ ilu si, "e kele nwaanyi gworo akidi, o gwokwa ozo". Ekele bu ihe a na-eme kwa ubochi na onodu di iche iche nakwa ebe di iche iche.

Otu oge, uzọ kachasi mfe e si achoputa ebe mmadu si bu site n'otu o si ekele ekele. E wepu ekele njirimara agburu o bula agaghị ezu oke. O bu ekele na-eme ka ndi mmadu nwee mmasi n'ebe omenala ha no. O na-emekwa ka ndi mmadu nwee nkwanye ugwu n'ebe odibendi, nsiniwu na mbamuru obodo ha no. O bu iwu n'omenaala Igbo na ndi mmadu ga-eburiri uzọ kwe ekele tupu ha ekwuo ma o bu mee ihe o bula. O bu nke a mere e jiri nwee udiri ekele di iche iche maka oge, onodu na mmemme di iche iche. N'ala Igbo, a naghị ekele ekele ka e jiri mezuo iwu mana o bu otu o bula o siri masi ha kama ha na-agbaso usoro dabara adaba maka oge, onodu na mmemme o bula iji nweta udi ekele ha ga-ekele oge o bula. Onye o bula na a naghị ekele ekele nke oma enwela nsogbu ma mebikwa iwu nke ihunanya na ezi mmekeorita. E kwuwe ekwuwe, a ga-asị na ekele bu udo na-ejikota mmadu na ibe ya. O na-egosikwa etu obi di mmadu n'ebe onye ozo no.

2.1.2 Omenala

Ekele so na ihe ndi mejuputara Omenala Igbo. N'ihia nke a, nwa afo Igbo o bula kwesiri iji nkwanye ugwu ekele ekele maka na o na-eziputa nkwenye ndi Igbo. Mkpa ekele di abughi ihe a ga-akocha akocha.

Ekele na-enye umaka ike ibu ndi agunyere ka ndi mara ihe nakwa ndi na-eme ihe n'usoro ndebe iwu na mbamuru nke ndi Igbo. Dika ihe bu ide ji ulo na ndu ndi Igbo, a na amalite n'ezi na ulo kuziere Umaka ka e si ekele ekele. O bu eziokwu na o na-amalite n'ezi na ulo mana o bughi oru diiri naani ezi na ulo. O na-agbasa oha obodo maka ezi mbiko na agamnihu nke obodo. O bu nke a mere ndi Igbo jiri ekwu okwu na-asi, "otu onye anaghị azu nwa. Ekele bu uzọ mbu doro anya nwata na ndi okenye si enwe nkwoke okwu. Site na nkwoke okwu a, ha na-amalite imuta ihe di iche iche n'aka ndi okenye. Ndi okenye na-ekelekoritakwa ibe ha n'ihu umaka ka umaka nwee ike imuta mkpa ekele di n'ihia na o bu nne ewu na-ata igu, nwa ya a na-ele ya anya n'onu. Mgbe nwata mutara ka e si ekele mmadu nke oma, o na-eme ka o buru onye a nabatara nke oma. Okenye nwere ike kwe ka nwata soro ya mee ihe o bula site n'uzo nwata ahụ siri kelee ya. N'ihia na o bu nwata kwocha aka, o soro ogaranya rie nri. O buru na e were ihu amu na ochi kelee onye ihu gbaruru agbaru, o na-eme ka obi ya tugharia, ihu adikwa ya mma. O na-egosiputa nke a site n'izaghachi ekele ahụ e kelere ya nke oma na-agbanyeghi na tupu o zute onye kelere ya, iwe di bu ya n'obi.

Ekele na-eweta Ezi Mmekorita: Ndi Igbo kwenyere na igwe bu ike mana otu ihe doro anya na-akwalite idi n'igwe ndi Igbo bu ekele. Ekele na-egosiputakwa na mmadu bu onye nche nwanne ya. Nke a bu otu uzọ mmadu si egosiputa na ya na onye ozo di na mma. O bu eziokwu na otutu mmadu na-ahuta ekele dika aka nri kworo aka ekpe, aka ekpe akworo aka nri mana onye huru

mmadu n'uzo hapu ikele ya na-egosi onye ahụ tumadi onye ka ya buru okenye ma o bu n'okwa na obi adighi ya mma ebe o no. (Sharry, 2018). Ndi Igbo bu ndi e ji ime nwanne mara. O bu nke a mere ha ji ekwu okwu na-asi, onye nwanne ya no n'eligwe anaghi ala oku mmuo". Nke a gosiri na onye Igbo anaghi ahapu nwanne ya mgbe o no na mmekpa ahụ tumadi oge o nwere ike inyere ya aka. Ekele na-eweta ezi mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya. A na-erite uru di iche iche n'ihie ekele. O na-akwalite idi n'otu nke umunne. o bu nke a mere Igbo na-eji ekwu okwu na-asi "onye aghala nwanne ya". O bu ekele na-eme ka mmadu hapu ighara nwanne ya maka na onye o bua e kelere ekele ji ugwo izaghachi ekele ahụ.

2.2 Ntuleghari atutu

Nchocha a gbadoro ukwu n'atutu agburu na nzirita ozi nke Dell Hymes 1964. Atutu a na-amu ka e si eji asusu enwe mmekorita. O kwuru na a na-esi uzo di iche iche egosiputa mbunuche mmadu. Nke a gosiri na e were uzo di iche iche obodo di iche iche si enwe mmekorita ma o bukwana akparita uka. O gakwara n'ihu kowaa na e nwere uzo na iwu di iche iche na-achị etu obodo ma o bu agburu si ekele ekele.

Atutu a na-agba mbọ ichoputa ka e si eji asusu eme ihe n'oge nakwa onodu di iche iche iji mee ka o daba n'ihe a chorọ n'oge ahụ. O na-agbakwa mbọ ichoputa otu obodo si eji asusu eme ihe. N'ime nke a, a na-atule ebe na onodu a noro suo asusu ahụ, na etu e siri suo ya bu asusu. N'inyocha asusu na agburu, a na-elebara anya na ndina asusu, ntola asusu, onodu a noro suo ya. Nke a metutara okwu na onuu okwu ahụ (Hyme, 2013).

N'uche Hymes, asusu abughi naani okwu onu nkiti kama o bu nka nke na-egosiputa omenala obodo n'ihie na odo o bua nwere usoro na iwu na-achị usoro ha si eji asusu eme ihe. O guputara ihe ndi di mkpa n'ikwu okwu nke gunyere: ima mgbe e kwesiri ikwu okwu, onye e kwesiri igwa okwu, ihe e kwesiri ikwu na etu kwesiri isi kwuo ya n'onodu dabara adaba. Atutu a bara nnukwu uru n'ihie na o na-akuzi mkpa iji asusu eme ihe n'uzo dabara n'onodu di iche iche di.

Atutu nzisa ozi na agburu dabara adaba maka nchocha a n'ihie na o n-enye aka inye nkowa banyere nkzurita okwu n'udi omenala di iche iche.

2.3 Nchocha e merela n'isiokwu

Ufodu ndi nchocha emela nchocha banyere isiokwu a. Ha gunyere: Akinde (2007), Eme (2000), Ikari-Maima (2012), Ekanrijume Hongo (2013), Gweta (2016) Moradi (2017), Onu na Idoko (2018), Udeagha (2020). Akindele (2007) mere nchocha banyere ekele n'obodo Lumela site n'atutu mmekorita nsinububo. Nchocha a lebara anya n'usoro na udi ekele na Soseto na asusu n'obodo nke kpatara ekele ha jiri di otu ahụ. O lebakwara anya n'usoro obibi ndu ndi Soseto. Nchoputa nchocha a gosiri na ekele bu nnoo ihe metutara asusu n'obodo. A na-elebakwara anya n'afọ onye gbara, oge na onodu mgbe a na-ekele ekele na obodo Soseto.

Emery (2000) mere nchocha banyere ekele, otito, nkwputa enwemomiko n'obodo Omani nke Ara. Mbunuche nchocha a bu imata ka ekele si egosiputa otito na omiko mmadu nwere ebe onye ozo no. O jiri igba ajuju onu nweta njatule ya. O choputara na e ji ekele akwalite mmata nke mmadu na ndonyere ukwu. Ekele bu uzo kacha mfe e si enweta ma na-agbasakwa ozi. Nchocha Emery, gbadoro ukwu na mmetuta ekele na otito ebe nchocha a lebara anya na nsirinweta ekele di iche iche n'Igbo mana nchocha abuo a metutachara ekele.

Ikaria-Maima (2012) mere nchọcha n'asụsụ obodo Gikuju na-agbaso na mmekọrịta ihe ha kwa ụbọchị. Nchọcha a nyochara ụdị ekele dị iche iche nke ndị Gikuiji, na ụfọdụ mmekọrịta nsinụbubọ na-emetụta nhazi ekele ha. O ji igba ajuju onụ na nleta nsonye nweta njatule ya. Nchọputa nchọcha ahụ gosiri na ndị Gikuiju na-agbaso usoro umeala nke e nwetara site n'omenala ha iji mee ka a na-enwe ezi mmekọrịta n'etiti mmadụ na ibe ya. Ekele dị nnukwu mkpa iji nwe mmekọrịta dị omimi, azumahia nakwa mmemme obodo ndị ọzọ. Nchọcha a gakwara n'ihu chọputa ndị iche dị afọ omumụ, abụmoke, oge na-kwa ebe bụcha ihe ndị na-emetụta ekele na Giyuku. Ndịmiche dị na nchọcha Ikaria-Maima na nchọcha a bụ na nchọcha Ikaria-Maima lebara anya n'asụsụ obodo Gikuiju na-agbaso na mmekọrịta ihe kwa ụbọchị mana nchọcha a lebara anya na nsirinweta ekele dị iche iche n'Igbo. Nchọcha Ikaria-Maima dị mkpa a maka nchọcha a n'ihì na abụọ lebachara anya n'sụsụ n'uzọ dị iche iche n'ime ihe banyere ekele.

Kirdasi (2013) mere nchọcha banyere ọdịdị ekele ndị Arab na Amerika. Nchọcha a bu n'uche itule ọdịdị ekele ndị Arab na nke ndị Amerika site na nziritaozi ekwuru n'onụ na nke mmegharị ahụ. Iji kpebie ogo mmetụta nke onọdụ onye n'obodo na ka abụmoke si emetụta ụdịdị ekele. E jiri igba ajuju onụ na nleta nsonye nweta njatule e ji mee nchọcha ahụ. Nchọputa nchọcha ahụ gosiri na ma ndị Arab ma ndị Amerika na-ejikarị usoro ekwumekwu ekele ekele karịa usoro mmegharị ahụ. Mana ndị Amerika ka ndị Arab eji ekwumekwu ekele ekele karịa ndị Arab ebe ndị Arab na-eji mmegharị ahụ ekele ekele karịa ndị Amerika. Nchọcha Kirdas lebara anya n'asụsụ n'Arab nakwa Amerika ebe nchọcha nke a gbadoro ụkwụ na nsirinweta ekele dị iche iche n'Igbo. Myiri ha bụ na ha abụọ na-ekwucha maka ekele.

Ekanjume-Ilongo (2013) mere nchọcha banyere ekele n'Akoose. Mbunuche nchọcha a bụ itule ụdị ekele dị iche iche na ihe ndị na-akpata ihoro otu ụdị ekele karịa ibe ya. Nchọcha a jiri igba ajuju onụ na nleta nsonye nweta njatule ya. Nchọputa nchọcha ahụ gosiri na ekele bụ ihe metụtara mmekọrịta asụsụ n'obodo nke ndị Akoose na-esi na ya akwalite mmekọrịta mmadụ na ibe ya ebe ọ bụ na a na-esite na ya juo ase ezi na ụlọ mmadụ. Nchọcha a gakwara n'ihu gosi na afọ mmadụ gbara, onọdụ, oge nakwa ebe a nọ ekele ekele socha n'ihe ndị na-emetụta nhoro ụdị ekele na onye ga-ebu ụzọ kelee ibe ya na Akoose. Mana afọ ole mmadụ gbara kacha emetụta ekele ya. Nchọcha a lebara anya na nhoro ụdị ekele n'obodo Akoose mana nchọcha nke ugbo a gbadoro ụkwụ na nsiri nweta ekele dị iche n'Igbo. Ha abụọ yiri onwe ha n'ihì na ha na-ekwucha maka ekele.

Gweta (2016) mere nchọcha nke mmekọrịta asụsụ n'obodo nakwa nsinụbubọ nke ndị Sidama. Mbunuche nchọcha a bụ inye nkwa banyere usoro ekele na Sidama. O jiri igba ajuju onụ nweta njatule ya. Nchọputa nchọcha a gosiri na ekele na Sidama bụ omenala. O gosikwara n'ekere bụ omenaala e ji ebido ma na-akwụsikwa ụbubọ niile na sidama. Usoro ekele ha na-adabere abụmoke nke ndị na-akpa ụbubọ. Otutu ekele ha na-abụ nke mmegharị ahụ dika isusu onụ, na ihulata ala. Okwu kacha pụta ihe n'ekere ndị Sidama bụ "keero" nke putara "Udo" (Onụ na Idoko, 2000). A chọputakwara na e nwere iwu na-achi iji nsusu onụ ekele ekele na Sidama n'ihì na nna di ma ọ bụ ọgọ nwoke mmadụ anaghi e ji nsusu onụ ekele nwunye nwa ya ma ọ bụ ọgọ ya nwaanyị mana ọ ga-eji nsusu onụ kelee ọgọ ya nwoke. Nne di na ọgọ nwaanyị ga-eji nsusu onụ kelee nwunye nwa ha mana ha agaghị eji a kelee ọgọ ha nwoke. Ndịmiche nchọcha nchọcha a Gweta na nchọcha bụ na ebe nchọcha a lebara anya na nsiri nweta ekele dị iche iche n'Igbo nke Gweta gbadoro ụkwụ n'usoro ekele na Sidama. Nchọcha abụọ a yiri onwe ha n'ihì na ha na-ekwucha maka ekele.

Moradi, (2017) mere nchọcha nke mmekọrịta asụsụ n'obodo ịjị tūlee ekele n'asụsụPeshia. Nchọcha a lekwasiri anya n'igbaso usoro asụsụ na mmekọrịta obodo wee nye nkowa ma nyochaa ụdị ekele dị iche iche n'asụsụ ahụ. Nchọcha a bu n'uche ikowa ka abumoke na ogo afọ mmadụ gbara si emetuta asụsụ a ga-eji kelee ya. E ji igba ajuju onu nweta njatule e ji mee nchọcha a. Nchoputa nchọcha a gosiri na n'obodo Peshia , o bu na o bu onye no n'ogo di ala na-ebu uzọ ekele onye no na nnukwu ogo. Nchọcha Moradi lebara anya n'udi na usoro ekele di iche iche mana nchọcha nke a lebara anya na nsiri nweta ekele di iche iche . Ha abuo yiri onwe ha n'ih na ha lebachara anya n'ekele.

Onu na Idoko (2019) gbasoro usoro asụsụ na mmekọrịta obodo mee nchọcha banyere ekele n'Igbo. Nchọcha a gbadoro ukwu na nsinagburu. Mbunuche nchọcha a bu ichoputa uzọ di iche iche e si ekele ekele Igbo. E ji igba ajuju onu nweta njatule e ji mee nchọcha a. Nchoputa nchọcha a mere ka a mata na e were ekele n'udi mmeghari ahụ nke ana-ahuta mgbe mmadụ ibe ya zutere ma o bukwanu mgbe ha na-agbasa nhukiri anya. Ndi Igbo na-agbado ukwu n'ogbo onye, ogo otu onye na inwa mmekọrịta di n'etiti onye na-ekele mmadụ na onye a na-ekele wee mara etu ha ga-esi kelee ekele. Ndimiche nchọcha abuo a bu na Onu na Idoko lebara anya n'uzo di iche iche e si ekele ekele n'Igbo mana nchọcha nke a na-eleba anya na nsiri nweta ekele n'Igbo. Nchọcha abuo a yiri onwe ha n'ih na ha gbadochara ukwu n'ekele .

Udeagha (2020) mere nchọcha banyere uru ekele bara na omenala ndi igbo n'oge ochie nakwa ugbo a. Mbunuche nchọcha a bu ichoputa ihe ndi mejuputara ekele n'Igbo. Nchọcha a jiri igba ajuju onu na nleta nsonye wee nweta njatule ya. Nchoputa nchọcha a gosiri na ekele bu ihe di nnukwu mkpa na ndu ndi Igbo. Ekele metutara omenala na nkwenye ndi Igbo. Mana ka o sila di, o choputakwara na umuaka oge ugbo a ejighizi ekele kporo ihe di ka o di n'oge ugbo a. Nchọcha Udeagha lebara anya n'uru ekele bara mana nchọcha nke a na-eleba anya na nsiri nweta ekele di iche iche . Nchọcha abuo a yiri onwe ha n'ih na ha abuo gbadochara ukwu n'ekele.

2.4 Nchikọta Ntuleghari Agumagu

Ntuleghari agumagu a gosiri na e nweela otutu ndi nchọcha ndi merela nchọcha banyere ekele na mba Afrika di iche iche. E nwekwala ufodu nchọcha e mere banyere ekele n'Igbo mana e nwebeghi nchọcha o bu la e mere banyere nsirinweta ekele di iche iche n'Igbo. O bu oghere a ka nchọcha choro imechi.

3. Usoro Nchọcha

Nchọcha a gbasoro usoro nchọcha agburu ịjị choputa nsirinweta ekele di iche iche n'Igbo. Ochocha dika nwa afọ Igbo onye makwara asụsụ na omenaala Igbo nke oma nwetara njatule e ji mee nchọcha a site nleta osonye na igba ajuju onu. E jikwa ihe ndi sitere n'uche odee na akwukwo e nwetagasiri n'oba akwukwo nwetakwuo njatule maka nchọcha a. A gbasoro usoro nkwasị wee hazie ihe a choputara.

4. Nhazi ihe A choputara Na Nkwaputa Nchọcha

Isiokwu a bu "Nsirinweta Ekele N'Igbo", bu maka uzọ e siri nweta ekele di iche iche site n'utoasusu Igbo.Ya bu nnweta udi ekele di iche iche site n'udi ahiriokwu e nwegasiri n'Igbo. Emenanjo (1978).

Nhazi ihe a choputara na nkwaputa nchọcha a gbadoro ukwu n'ih ndi a nutara n'onu ndi a gbara ajuju onu; ihe ndi e nwetara na nleta osonye na ihe ndi a gutara n'akwukwo di iche iche. A choputara na ndi Igbo nwere udi ekele abuo. Ha bu ekele ekwurunonu na nke mmeghari ahụ .

Ekele ekwuru n'onye ndi Igbo na-aputakarị ihe n'onodu anyo nke gunyere: Ekele nsopuru, Ekele njamike, ekele nkasiobi na Ekele mmemme/otito.

A haziri ihe a choputara site ikowaputa udi ahiriokwu di iche iche e siri na ya nweta udi ekele di iche iche n'Igbo. E nwere ekele ndi e ji otu mkpuruokwu mebee, nwee ndi e ji ahirajaju, ahirintimiwu, ahirinkwe ma o bukwanyo ahirincho mebe.

4.1 Ekele Ahirajaju: Nke a bu udi ekele nke e ji aju ajuju emeputa. A na-esite n'udi ekele a juo mmadu ase n'uzo di iche iche di ka:

- **I hikwara nke oma?/i bokwara ?** : Ekele ndi a bu uzo di iche e si aju mmadu ase etu ura abali ya siri gaa. A na-ele anya na onye a juru ajuju a ga-enye osisa. Aziza ya nwere ike buru o di mma ma o bukwanyo o dighi mma.
- **Kedu ka o si aga?/ kedu ka eke si anya anwu?/kedu ka i mere ?/i dikwa mma?/ a na-emekwa?:** Ndi a bu udi ekele e ji aju mmadu ase banyere onodu ya. Onye a juru ajuju a kwesiri ime ka onye juru ya ajuju ahụ mata onodu ya site n'aziza o ga-enye.
- **Anyanwa gi?/anyanwa gi kwa?/Nke a bu anyanwa?/ Onye ka m na-ahụ ihe a?/ i si ka ahụ gi taa?:** Ndi a bu ekele ajuju e ji egosi na o teela anyanwa onye na-aju ajuju a huru onye o na-aju. O bukwana ajuju e ji egosiputa itunanya mgbe a huru mmadu. A na-atu anyanwa na onye a juru ajuju a ga-azaghachi ya.
- **I lotala?/ i lola?/ i gawkara nke oma?:** Nke a bu ekele e ji aju mmadu ase ka njem ya siri gaa. A na-atukwa anyanwa na onye a juru ajuju a ga-azaghachi eee ma o bu mba.
- **I biala?/ i lawala?:** Nke a bu ajuju e ji anabata onyeobia ma o bukwanyo aju ya ase maka ula ya. A turu anyanwa na onye a juru ajuju a ga-enye osisa dabara adaba .

4.2 Ekele Ahirintimiwu:

Nke a bu udi ekele nke na-adị ka o bu iwu ka onye na-ekele ekele ahụ na-etiri onye o na-ekele:

- **Tachie obi/ kee aji n'ume/jide obi gi aka/nwee ndidi:** Nke a bu udi ekelee ji etiiri mmadu iwu ihe a choro ka o mee mgbe o no n'onodu ihe mwute.
- **Rahu juu/ Rahu nke oma:** Nke a bu ekele ntimiwu e ji etiri mmadu iwu ka o rahu ura n'enweghi nsogbu o bula.
- **Ije oma/ ije awele:** Nke a bu ekele a na-eji etiri mmadu iwu ka njem ya gaa nke oma na-enwetaghị ihe mmekpa ahụ o bula.
- **Jisie ike/ ike agwula gi n'oru/ A dala mba 'oru:** Nke a bu ekele e ji etiti mmadu iwu ka o nogide n'oru o na-arụ ghara inwe obi nkoropu.
- **Ozo emela:** Nke a bu ekele e ji etiri onodu ojo dakwara mmadu iwu ka o ghara ibiachi azu na ndu m oo bu n'ezinaulo onye ahụ.

4.3 Ekele Ahirincho : Nke a bu udi ekele mmadu ji egosi ochicho ya n'ebe onye o na-ekele ekele no:

- **Ka chi bop/Ka chi foo:** Nke a bu ekele mmadu ji egosi na o choro ka onye o na-ekele rahu nke oma ma kulitekwa n'ahu ike.
- **Ka Chukwu gozie/ ya gaziere gi nke oma:** Nke a bu ekele mmadu ji egosi ochicho ya ebe onye ozo no. Osisa a turu anyanwa n'aka onye e kelere bu i meela.

- **Ọ ga-adịrị gị na mma:** Nke a bụ ekele mmadụ ji ekwuputa na ọchịchọ obi ya bụ ka ọ dịrị onye ọzọ na mma.
- **Chukwu gbaa gị ume:** Nke a bụ ekele ji egosi na ọ chọrọ ka Chukwu gbaa onye ọ na-agwa okwu ume ka o nwee ike mee karịa ihe o meburula na mbụ.

4.4 Ekele Ahịrị otu mkpuruokwu: Nke a bụ ekele ndị ihe mebere ha bụ naanị otu mkpuruokwu nke nwere nghọta zuru oke dika ahiriokwu . Ha gụnyere:

- **Ndeeme :** Nke a bụ ekele a na-ekele mmadụ mgbe o mere ihe dị mma. A na-eji ekele dị etu a egosi na omume onye ahụ mere dabara adaba.
- **Daalụ:** Nke a bụ ekele e ji asị mmadụ i gbaliala maka ezi omume o mere.
- **Ndeeje:** Nke a bụ ekele a na-eji agwa mmadụ ka ọ gaa nke oma na njem ọ na-aga.
- **Nnọọ:** Nke a bụ ekele a na-eji anabata mmadụ. Ọ bụkwa ekele na-egosi ezi nnabata nke a na-ekele mmadụ oge o si na njem lọta.
- **Ndo:** Nke a bụ ekele a na-ekele mmadụ mgbe ihe mwute mere ya. A na-eji ụdị ekele a akasi mmadụ obi.

4.5 Ekele Ahirinkwusa: Ụfọdụ ekele ndị Igbo na-adị n'ụdị nkwasara.

- **Chukwu nonyere gị:** Nke a bụ ahiri okwu mmadụ ji ekwuputa kpom kwem etu ihe siri dị ya n'obi.
- **Ụkwụ ije akpola gị:** Nke a bụ ahiri okwu mmadụ na-eji eziputa mbunuche ya ebe onye na-eme njem nọ
- **Okporo ụzọ rubere gị isi :** Nke a bụkwa ekele a na-ekele onye na-eme njem iji gosi na mbunobi onye na-ekele ya bụ ka ọ gaa n'udo ma latakwa n'udo.
- **I gbaliala/i bụ agụ/i bụ odogwu/i bụ dimkpa:** Nke a bụ ekele a na-ekele mmadụ iji ziputa na o mere ihe dị mma ma kwesi otito.

5. Nchikota Na Mmechi

Nchọcha a kowara ekele n'Igbo ma gbaa mbọ tũcha nsiri nweta ekele dị iche iche n'Igbo. Ekele bụ ụzọ e si eziputa nkwanye ugwu na ezi nnabata. Ọ bụ otu omenala Igbo nke ọ dighi onye ji ya egwurị egwu. E nwere ụdị ekele dị iche iche. Ụdị ekele a na-ekele oge ọ bụla na a dabere n'oge a hụrụ ya, ihe onye ahụ na-eme oge ahurū ya, onodu onye ahụ nọ oge a hụrū ya ma ọ bụkwanū ụdị mmemme a na-eme oge ahụ. Nchọcha a gbara mbọ itũcha ma hazie ụdị ekele ndị a n'igbakwasị ụkwū na nsiri nweta ha n'uto asusū Igbo. Site na nchoputa nchọcha a ekele a na-ekelegasị n'Igbo dabara n'ụdị ahiri okwu dị iche iche e nwere n'Igbo. Ụdị ahiri okwu ndị gụnyere ahiri ajuju, ahiri ntimiwu, ahiri nkwsa, ahiri nchọ na ahiri otu mkpuru okwu.

Ọ bụ uto asusū mebere ekele e nwegasiri n'Igbo. Nchọcha tũrū aro ka ndị nchọcha ndị ọzọ nwere mmasi n'ụdị nchọcha banyere mmebemusoro ekele dị iche iche n'Igbo .

6. Nrumaka

Achebe , C. (1959). *Things Fall Apart*. London: England Heinemnn.

Akindele, D.(2007).Lumela: Asocio Pragmatic Analysis of Sesoto greetings. *Novelie Journal of African Studies* 16(1), 1-17

Ekanjume-Ilonjo, B. (2013). Greetings in Akoose: A sociolinguistic approach *California*

<https://www.igbostudies@unn.edu.ng>

linguistic Note xxxv111 (1) 25-47

Emery, P.G (2000). Greetings, congratulating and commiserating in Imani Language. *Culture and Curriculum*.13(2). 196-217.

Gweta, T. M (2016). The sociolinguistic and pragmatic of greetings in Sidama. *Journal of language and culture*. 7(3), 28-36.

Ikariya-Maria, N. (2012). Pragmatic and linguistic etiquette of greeting in Gikuiju language .London : Longman Publishers speakers of Kenya. *International Journal of science and Research (IJSR)* 3 (11) 982-987.

Moradi, R. (2017).. Sociolinguistic aspect of the speech act of greeting in Persia and English. *Butteteinde la societe RoyaleDes science de liege*. 1(86) 294-303.

Okafọ C: Oral interview, 10/3/2023.

Ones, J. (2013). *An Introduction to sociolinguistics* , London: Essex Pearson.

Onu, J. and Idoko, A. (2019). An Ethnographic Analysis of Igbo greetings. A sociolinguistic Approach Retieved from Academia 28/ 5/25 10:30pm.

Sharry,J. (2018).The Importance of Relationships and Belonging. July 10, 2025 Retrieved from Research gate <https://www.arishtimes.com/life-and-style health-family/parenting/the important>.

Ubesie, T. (2006). *Odinala Ndị Igbo*. Ibadan: University press.

Udeagha N. & Nwamah G., (2009). Achebe's Things Fall Apart and the role of women in Igbo Traditional Religious culture. *Open Journal of social science*, 7;p. 272-289. do:: 104236/jss2019.712020

Udeagha, N. (2020) values of greetings in Igbo Traditional Culture and the contemporary society. *Advances in social sciences Research Journal*. vol. 7, No 12, 2020.